

# Daniel David, *Psihologia poporului român. O abordare aparte?*<sup>\*</sup>

## (Daniel David's psychology of Romanians. A new approach?)

LUMINIȚA MIHAELA IACOB

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

This article is a review of David's monography about psychology of Romanians (David, 2015). The article emphasizes both the strenghts/novelties and the potential limitations of the approach – from a cognitive-experimental perspective, in an cross-cultural framework -, pointing to how it fits the Romanian tradition of research in the field and the new interesting directions it can open.

*Keywords:* psychology of Romanians, reviews

### Note

The article is a part of a debate about Daniel David's monography about psychology of Romanians, in the Journal of Science Policy and Scientometrics (Revista de Politică a Științei și Scientometrie), No. 4/2015:

- Iacob, L. (2015). Daniel David's approach of Romanian's psychology. A new approach? (Daniel David, *Psihologia poporului român. O abordare aparte?*).

- Cernat, V. (2015). The Psychology of the Romanian people": The imperfect copy of an unaccomplishable prototype (Psihologia poporului roman. Copia imperfectă a unui prototip irealizabil).

- David, D. (2015). Answers to Iacob (2015) and Cernat (2015)'s reviews of psychology of Romanians About good science and its ethics [Răspunsuri recenziilor lui Iacob (2015) și Cernat (2015) asupra monografiei psihologiei românilor (David, 2015). Despre știință și etica ei].

**Cu certitudine da!** - este răspunsul interogației din titlu. Cum, în demersul științific sau în prezentarea acestuia, nimeni nu te crede pe cuvânt, ci îți cântărește argumentele, voi încerca să punctez câteva dintre aspectele care singularizează, indiscutabil, această carte.

Însă, nu înainte de a observa că ea este rezultatul unui deceniu de muncă asiduă într-o întreprindere care, de regulă, este a unui centru/laborator sau a unei echipe de cercetare. Și, încă, nu înainte de a

sublinia că, prin subiect, această lucrare are o mare șansă și un la fel de mare risc. Șansa de a trezi interes „în alb”, chiar prin titlu, fiind, pentru cetățenii României, o carte despre noi toți și, implicit, fiecare în parte. Or, se știe, chiar și simpla aluzie identitară este un „turnesol” al vigilenței! Riscul vine din exact același motiv, fiind o temă la care nu-i român să nu se priceapă, așa cum toți avem ceva de spus despre vreme, fotbal, Halep sau ... Și șansa și riscul sunt perfect conștientizate de autor, care pare a fi gata și pentru podium și pentru ring.

Este, oare, prea personal să mărturisești că, pe fundalul unei motivații *vechi* (născută în 1974, la unul dintre seminariile de psihologie socială, ținute de entuziastul universitar Adrian Neculau) și *speciale* pentru subiect (devenit, succesiv, temă de licență – 1977, doctorat – 1986, volum complementar – 1995 și carte de autor - 2003), poți să te surprinzi că parcurgi cele aproape 400 de pagini cu interesul față de o carte polițistă, chiar dacă o faci cu creionul în mână? Creion care, acum, s-a „autosetat” pe căutarea ineditului. Restul, rămâne provocare pentru fiecare cititor, ca în oricare serios roman polițist.

Primul, din seria elementelor de individualizare selectate pentru această prezentare, este *domeniul psihologiei* ales de autor drept „gazdă”, în concordanță cu terenul său de excelență: psihologia cognitiv-comportamentală, cu reunirea variantelor psihometrică și clinică. O opțiune de mare noutate, cu, iar, risc asumat, în condițiile în care acest subiect, născut prin Wundt în câmpul psihologiei generale, s-a înrădăcinat, odată cu diversificarea disciplinelor

<sup>\*</sup>Acest text a fost publicat online și în revista *Timpul* (23, noiembrie 2015).

psihologice, în psihologia socială și, mai nou, în cea culturală (prin perspectiva axiologică) sau interculturală. Aceasta, pentru a rămâne strict în sfera psihologiei, deoarece nici sociologii, interbelici sau contemporani, nu au fost deloc insensibili la „sirenele ademenitoare” ale subiectului.

La fel de provocator se dovedește Daniel David când își fixează *natura datelor despre români* - genetice, ecologice, axiologice sau psihologice -, pe care le ia în calcul: doar cele recoltate și prelucrate dintr-o *perspectivă comparativă*; de la minim două, la zeci de țări/culturi avute în vedere. Studii comparative, primare sau secundare, evident că au realizat și alți psihologi români, dar cu circumscriere tematică. În cartea psihologului clujean, sunt vizate aspecte inimaginabil de numeroase și diverse: *de la distanța față de putere la valorile de supraviețuire*, *de la inteligență la plâns*, *de la creșterea copiilor*, *la atitudinea față de taxe*, *de la divorț*, *la beneficii sociale nemeritate* etc. Toate au un numitor comun: să fi fost măsurate și în România. Această opțiune exclusivă pentru comparativ, explică ceea ce, la o primă vedere, ar putea intriga. De ce rezultatele propriului demers integrator sunt comparate predilect cu vocile clasice ale temei: D. Drăghicescu, C-tin Rădulescu-Motru, M. Ralea, M. Vulcănescu, I. F. Buricescu? De ce este preferată o ancorare temporală de tip „pod”, atât timp cât validări sau invalidări ale propriilor concluzii se regăsesc și la cei care, din deceniile post staliniste și până azi, au explorat subiectul, cum, de altfel, se deduce din chiar trimerurile bibliografice bogate ale cărții? Răspunsul, credem, îl oferă tocmai opțiunea explicită a autorului *doar pentru date și rezultate obținute transcultural cu o metodologie unică* și, ca urmare, pentru acele cercetări în care eșantionul/lotul românesc și-a regăsit locul prin raportare la cele din alte (multe) țări.

Pe lângă volumul și diversitatea datelor primare, o altă premieră este și faptul că, în majoritate, acestea au fost obținute prin cercetări internaționale cu coordonatori din afara spațiului românesc. Astfel, *un material mai greu accesibil, în parte inedit*, a intrat, prin intermediul acestei cărți, în atenția celor interesați de subiect. Cei ce sunt curioși pot întreba autorul - uzând sau chiar abuzând de promptitudinea și disponibilitatea lui Daniel David - câte sute de articole/rapoarte de cercetare inedite a utilizat, sau, pur și simplu, pot face o împărțire pentru a afla câte eșantioane naționale sau loturi românești pot acoperi cei 50 000 de subiecți însumați de autor - prin analize secundare și cele două studii proprii? Legat de *volumul, diversitatea și ineditul datelor* de cercetare primare utilizate în analizele din carte, venim, colegial, cu două sugestii: un indice tematic, pe lângă cel de autori și... o altă lucrare, de alt gen - *un atlas*,

bazat doar pe formele grafice de prezentare a acestui imens material despre românii văzuți în context comparativ, destinat unui public și mai larg decât cel interesat de literatura științifică și nuanțele ei teoretice, metodologice și de interpretare. Ar fi o „mănușă” suplimentară aruncată prea naturalului și generalului proces de stereotipizare etnică, o categorie, recunoscută de cercetare ca fiind puternic rezistentă în familia nesimpaticeilor, dar inevitabilelor „scurtături cognitive”, care sunt stereotipurile.

Raportată la ansamblul lucrărilor empirice românești pe această temă, tot cu valoare de unicat, apare și *raportul metodologic ales de autor*. Cel dintre utilizarea propriilor date și cele ale altor cercetători, prin analiză secundară. Aceasta are câștig de cauză net, fiind singura soluție posibilă de a-i „culege” pe zecile de mii de subiecți românii risipiți în datele sutelor de cercetări internaționale de până acum, extrem de variate ca tematică. Altă premieră, alt risc asumat, discutat explicit în carte.

Faptul că, în bancurile noastre, când este să ne comparăm, nu o facem sistematic și „echitabil” statistic, cu oricare țară europeană/de pe mapamond - lucru valabil nici măcar în cazul vecinilor, mai vechi sau actuali ! -, ci, printre cei câțiva „aleși”, musai să fie și „unchiul Sam”, nu este și rațiunea principalului reper de raportare ales de Daniel David: americanii. Miza, în principal metodologică, face ca lucrarea sa să fie și, poate, cea *mai amplă comparație româno-americană la nivelul numărului atributelor culturale și psihologice sumarizate*, bună de utilizat și în diplomație, construirea ghidurilor de afaceri sau călătorie. Fără să intenționeze, autorul clujean intră, prin această comparație româno-americană, nu singulară, dar privilegiată în carte, într-un posibil „dialog” cu una dintre primele întreprinderi de acest gen, elaborată în câmpul antropologiei culturale americane a anilor '40, nepublicată, însă, până în 1972. Este vorba de studiul lui Ruth Benedict, *Cultura și comportamentul românilor*, ivit, mai ales din rațiuni practice, dat fiind contextul celui de-al Doilea Război Mondial și finanțat, în consecință, de Departamentul Apărării american al acelor vremuri. Evident, că și considerente teoretice stricte pot alimenta acest gen de comparații. În 2013 și 2014, am fost implicată, alături de colegul Alin Gavreliuc de la Timișoara, în culegerea de date de la peste 500 de studenți români și părinți ai acestora (era vizată și dimensiunea transgenerațională), pentru o comparație cu subiecți similari de la Universitatea din Santa Barbara, California, privind „managementul” afectiv. Mi s-a părut interesant motivul echipei americane de a alege și un lot din România: *absența Europei de Est*. Iată că, lucrarea lui Daniel David pune acum România și pe harta colegilor americani, cu un

semnificativ evantai de date și, mai ales, complexe planuri de analiză explicativă, foarte utile cuiva din exterior.

Nu este de neîntâlnit ca în cercetarea românească sociologică, psihologică (atitudini, stereotipuri, reprezentări sociale, identitate etc.), ba, chiar, istorică sau de literatură comparată (ambele prin imagologie), să regăsim grila celor „4 CUM”: „cum suntem”, „cum credem că suntem”, „cum cred alții că suntem”, „cum credem că sunt alții”; de regulă, prezente ca obiectiv urmărit, câte una dintre ele sau combinate două câte două. Lucrarea de față mai marchează o premieră ambițioasă. Le ia în calcul pe toate patru, pentru a identifica suprapunerile și distanțele. Pentru a putea construi utilizând perspectivele descriptive ale fiecăreia, cât și în baza experienței clinice a autorului, miza integratoare: *profilul nostru psihologic*. Este interesant că, prin această soluție, cognitivistul Daniel David se apropie, independent, de paradigme cunoscute ale psihologiei sociale. Spre pildă *ego-ecologia* (Marisa Zavalloni), perspectivă teoretică, cu instrument deja validat pe grupuri etnice distincte, care sondează jocul imaginilor identitare generat de schimbarea succesivă a perspectivei aceluiași subiect asupra aceluiași „obiect” – propria persoană/grup (*Eu-Noi-Ei*). Sau de *dialogica* Ivanei Markova, care postulează că relaționarea psihologică, aparent diadică, include automat, chiar și în absență, alteritatea. Intersectarea celor patru perspective, are și o altă semnificație, cea a unei alte combinații mai puțin practicate pe acest subiect – *cea dintre abordarea de tip fenomenologic-hermeneutică și cea empirică*, fie și pentru că fiecare are „luptătorii săi de gherilă”. Dar, pe profesorul clujean, un mărturisit individualist, în accepțiune hofstediană, spațiul dintre fronturi și tranșee îl stimulează!

Dacă o consider noutate în mod nejustificat, îmi cer deja scuze, dar nu-mi amintesc ca cercetări din România pe tematică etnopsihologică să fi operat cu distincția *dintre nivelul profund și cel de suprafață al profilului psihologic*. Mi se pare o ingenioasă soluție diagnostică - atât la nivel descriptiv, cât și explicativ -, pentru a face față paradoxurilor noastre psihologice, pe care autori diferiți, din epoci diverse, cu premise teoretice și metodologice neasemănătoare le-au tot identificat. Fie între aptitudini și performanțe, între acestea și planul moral (*intelenți și necinstiți*), între exprimări afectiv-atitudinale ambivalente („*bucurie-amară*”, „*melancolie-optimistă*”, „*fatalism-energetic*”), între diversele contextualizări comportamentale (*acasă vs. străinătate, pe timp de pace vs. câmpul de luptă, între noi vs. de față cu străini etc.*) - pentru a nu aminti decât câteva. Indubitabil, și acest gen de combinații atipice alimentează frecvent, dar iluzoria, tentativă

folclorică de autosingularizare - „*ca la noi la nimeni!*”. Iluzorie, deoarece fiecare cultură își are paradoxurile sale. A propos, nu știu să fi folosit cineva această cale de analiză transculturală. Totuși, faptul că un diplomat cu experiență (Jonathan Sheele - fost șef al Delegației Comisiei Europene la București, 2001-2006) aprecia, la peste jumătatea mandatului său la noi, că „*Romania este o țară pe care cu cât o cunoști mai bine, cu atât o înțelegi mai puțin*” ne poate da speranțe de bun loc în clasamentul european al paradoxurilor. Este meritul colegului David că a ales calea prin care și contradicțiile pot fi explicate, condiție-premisă pentru o posibilă „îmblânzire” a lor. De altfel, autorul avansează câteva modalități.

Un al zecelea element în seria premierelor volumului *Psihologia Poporului Român* (titlu-tribut, adus contribuției și profeției lui Constantin Rădulescu-Motru, dublat realist de un subtitlu care nuanțează miza abordării – *Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-comportamentală*) a fost, de departe, *pregătirea terenului - tip artilerie grea* -, în vederea intrării sale pe piață, cu totul aparte și neuzuală spațiului românesc al cărții, fapt creator de expectanțe, rumoare, mobilizare, strategii de receptare, marketing al difuzării, încântare, nedumerire, emulație, refuz, explozii forumiste de entuziasm sau indignare etc. Autorul mărturisește că a creat special această situație experimentală - poate inspirată de Hollywood, în chiar contextul cercetării sale. De ce, la urma urmei, să nu se bucure și lumea cărților de vizibilitatea și popularitatea domeniului cinematografic? Iată că ideea și-a găsit regizorul. Va fi, oare, contagios exemplul?

Celor zece aspecte în premieră, toate legate de *cum s-a construit acest demers*, li se pot adăuga și altele, de același calibrul: - intersectarea aspectelor *genetic-ecologic-cultural-comportamental*, primele trei cu statut de premise predictive pentru ultimul; - *combinația intracultural* (regiuni și orașe românești) și *transculturală* (pentru 10 dintre valorile discutate: *autonomie, emancipare, muncă, încredere, religie, mândrie națională, independență și toleranță* – ca valori în educarea copiilor, *comunitate*); - *structurarea piramidală a analizei*, ancorată în descriptiv, continuată inferențial și evaluativ, cu formulări adaptate fiecărui palier: *certitudini, presupuneri, posibilități, probabilități*; - *redundanța ca alternativă*. Ne referim la faptul că, ceea ce un cititor analitic, fan al completitudinii și nuanțelor, găsește prezentat extrem de explicit, în câteva zeci de pagini, este prezentat și tabelar, pentru iubitorii de construcții sinoptice, care să le permită rapid propriile observații; - *autodezvăluirea explicită și autoasumarea interesului personal pentru subiect*, ca

cercetător energizat deja de experiențele de a înota împotriva curentului.

Să subliniem că lucrarea devine element de referință pentru oricine vrea să se perfecționeze sau să-i îndrume pe cei ce vor, sau trebuie, să câștige substanțial în ceea ce înseamnă *rigoare de construcție a demersului și textului științific*, indiferent de subiectul abordat. Sunt evidente și indiscutabile: - claritatea ancorării teoretice (cu sublinierea opțiunii pentru sensul fiecărui concept selectat), - argumentarea planurilor și perspectivelor utilizate, - precizarea avantajelor și limitelor acestora, dar și ale fiecărui grup de date reanalizate și asumate, - circumstanțializarea riguroasă a diagnozelor, ancorate în obiective și proceduri metodologice amplu descrise și reamintite în fiecare nou plan de analiză, - preocuparea pentru a fi explicit, prin recursul la metaforă, exemple, studii de caz, mărturisiri. Didacticianul Daniel David și experiența sa la catedră dublează elegant, armonios și eficient cercetătorul de vocație.

Toate cele menționate, legate predilect de maniera în care și-a construit demersul, conduc la o concluzie certă: *pe subiectul abordat, suntem în fața unei cărți „intersecție”*. În sensul propriu al termenului, cel dat încrucișărilor de drumuri în circulația rutieră. Intersecție care este punct *obligatoriu de trecere* și, pe care, indiferent cum o evaluezi, nu ai cum să o ignori sau să o eviți!

Un ochi vigilent s-ar putea sesiza și declara nemulțumit de faptul că prezentarea pe care am schițat-o selectează doar atribute ale cărții care răspund la întrebarea: *„cum a fost descoperit criminalul?”* – pentru a păstra analogia cu romanul polițist, făcută în debutul acestui text. Altfel spus, cum și-a țesut „investigatorul Daniel David” puzzle-ul demn de un veritabil *profiler*? Totuși, nimic, nimic despre acest chip!!!? Ca orice incitator, ofer un singur indiciu pentru a stimula apetitul potențialului cititor pentru excursia captivantă și personală prin lucrare. Este chiar concluzia tuturor concluziilor autorului: **„Românii se cred așa cum nu sunt, totuși, se cred așa cum ar putea să fie”!!!**

## Referințe selectiv

- [1] David, D. (2015). *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*. Editura Polirom, Iași.